

حقوق فناوری اطلاعات در ایران

مصاحبه با دکتر صادقی نشاط

تهیه و تنظیم: مهدی اسماعیلی

کوله با سلام و تشکر از وقتی که در اختیار ما قرار دادید، برای شروع بحث لطفاً سابقه‌ای از حقوق انفورماتیک در ایران و قوانین موجود در این زمینه بیان بفرمایید.

اصولاً حقوق انفورماتیک یا فن‌آوری اطلاعات یا IT Law را می‌توان براساس تقسیم‌بندی معمول ما در حقوق ابتدا به دو بخش ماهوی و شکلی تقسیم‌بندی کرد. یعنی حقوق فن‌آوری اطلاعات در آیین دادرسی که خودش تقسیماتی دارد و حقوق فن‌آوری اطلاعات در بخش ماهوی که هم مدنی و هم کیفری دارد چه در بعد داخلی و چه در بعد خارجی.

کارهایی که در ایران انجام شده، کم نیست، ولی قابل توسعه است. ضمن این‌که این حقوق در کل دنیا جدید است، و کشورها در تمام زمینه‌ها قانون منظم و مدون ندارند. کنوانسیون‌های بین‌المللی برای متحدالشکل کردن قوانین کم است. لذا بایستی در کل دنیا معاهداتی برای یکنواخت کردن مقررات کشورها تصویب شود.

در سطح داخلی از آنجایی که کامپیوتر در سطح وسیعی در زندگی داخل شده و همه‌ی حرفه‌ها تقریباً از آن استفاده می‌کنند، بنابراین لازم است ما قوانین و مقرراتی راجع به این پدیده و کاربرد آن داشته باشیم. در ایران اولین قانون در سال ۷۹ در این زمینه نوشته شد. شورای عالی انفورماتیک، قانون حمایت از نرم‌افزارها را در ۱۳۷۶ پیشنهاد کرد و در سال ۱۳۷۹ تصویب شد. قانون نسبتاً پخته‌ای است و از تجربیات قضایی و مقررات قانونی کشورهای دیگر هم استفاده شده است.

الان در ایران کسی نمی‌تواند نرم‌افزار دیگری را تکثیر کند. هم جرم است و هم باید خسارت بپردازد. اطلاع دارید مع‌الوصفی که کپی CD و نرم‌افزارها در تمامی دنیا نقض حق مؤلف بوده و ممنوع است، اما در کشورها به وفور انجام می‌شود. ولی این قانون‌ها عملاً برای کاربردهای تجاری‌اند. یعنی وقتی یک صاحب نرم‌افزار ملاحظه می‌کند یک شرکتی یا مؤسسه‌ای دارد بدون پرداخت هزینه حق امتیاز از نرم‌افزار او استفاده می‌کند صاحب نرم‌افزار علیه

چون ما امضای الکترونیک فعلاً نداریم سند الکترونیک الان کاربرد ندارد.

او طرح دعوا می‌کند. اما اگر مثلاً دانشجو است یا دانش‌آموز است و برای امور غیر تجاری این کار را می‌کند با توجه به این که خرج دادرسی بیشتر از نفعی است که احتمالاً عاید می‌شود بدون این که بگوید مجاز است عملاً علیه این گونه افراد طرح دعوا نمی‌شود.

در کشور ما الان مطابق قانون اگر نرم‌افزار دیگری را رایبند کند تحت تعقیب قرار می‌گیرد. ولی این فقط در محدوده داخل کشور است و ما از نرم‌افزارهای خارجی در اینجا حمایت نمی‌کنیم. چون ما عضو کنوانسیون برن و امثال این نیستیم

این صحبت در مورد یک قانون از قوانین ماهوی بود. ما گفتیم IT law هم در زمینه شکلی است و هم ماهوی، اولین قانون حمایت از نرم‌افزارها ۷۹، ماهوی است. قانون بعدی قانون تجارت الکترونیک است. عمده بحث این قانون اعتبار بخشی به اسناد الکترونیک است. در قانون مدنی در بحث ادله اثبات دعوا وقتی ادله را احصاء کرده، گفته که اقرار و سند، شهادت و سوگند... است. به‌طور مطلق گفته سند قابل ارایه به دادگاه است و گفته هر نوشته‌ای و در مورد شکل چیزی نگفته. شاید از اول هم می‌شد سندهای الکترونیک را به

در زمان تصویب قانون تجارت الکترونیک دو سلیقه بود. برخی از جمله خود من معتقد بودند کافی است در بخش اسناد در قانون مدنی (ادله اثبات دعوا) یکی دو تا ماده اضافه شود و نیازی به قانون مستقل و بدون نیست. ولی نظر دیگر این بود که قانون مستقل نوشته شود و ضمن اعتبار بخشی به اسناد الکترونیک سایر مباحث هم بیاید.

و عضو WTO هم نیستیم. حرف ما این است که اگر بنا است ما از نرم‌افزارها و آثار ادبی و هنری خارجی حمایت کنیم وقتی این کار را انجام می‌دهیم که عضو WTO شویم. یعنی ما، هم از منافع عضویت استفاده کنیم و هم از تعهداتش طفره نرویم. نمی‌شود یک طرفه باشد. یعنی ما از یک طرف تعهدات بین‌المللی را بپذیریم و عمل کنیم و از یک طرف از منافع و مواهب معاهدات بین‌المللی بهره‌مند نشویم. اگر ایران در WTO عملاً پذیرفته شود خوب از آثار ادبی و هنری در سایر کشورها حمایت می‌کنیم. و اگر عضو نشود مادام که عضو نشده هیچ تعهدی به حمایت از این آثار نداریم. ضمن این نکته که اگر نرم‌افزاری به‌صورت اختراع ثبت بشود چون ما عضو کنوانسیون پاریس در مورد حق اختراع هستیم می‌تواند از نرم‌افزارهایی که در کشورهای دیگر به‌عنوان اختراع ثبت شده‌اند از حمایت برخوردار شوند. یعنی ما نرم‌افزارهایی را که اختراع نیستند حمایت نمی‌کنیم.

گواه آیا ممکن است در مورد قوانین دیگر در زمینه IT نیز توضیحاتی بفرمایید؟

عنوان نوشته محسوب کرد و به دادگاه ارایه کرد. ولی برای اینکه احتمالاً این شبهه ایجاد نشود که به عنوان سند قابل قبول نباشد، در قوانین کشورهای مختلف با روشهای متفاوت این را پیش‌بینی کرده که اگر سند به صورت الکترونیک باشد مانند سند نوشته قابل قبول است.

برخی کشورهای قانون موجودشان را اصلاح کردند. مثل فرانسه. همان‌جا در بحث اسناد پیش‌بینی کرده که اگر به‌صورت الکترونیک باشد فرقی نمی‌کند. در برخی از کشورها هم آمدند و قوانین مستقلی در این زمینه نوشتند و از قوانین آنستیرال استفاده کردند. از جمله در ایران. آن موقع هم که این قانون می‌خواست تصویب شود دو سلیقه بود. بعضی می‌گفتند از جمله خود من در این مورد معتقد بودم - کافی است در مورد اسناد یک ماده یا دو ماده به این مبحث در قانون مدنی اضافه کنیم، لازم نیست یک قانون مستقل در این زمینه بیاوریم. ولی خوب نظر دیگر این بود که این قانون مستقل نوشته شود و ضمن اعتبار بخشی به اسناد الکترونیک سایر مباحث هم بیاید که آمده است. البته کسانی که این را تنظیم و تدوین کردند از قوانین متحدالشکل آنستیرال

استفاده کردند و در جلساتی ما تا آنجا که ممکن بود نظراتی ارائه دادیم و بعضاً هم اعمال شد. ولی عمده‌ی کار این قانون اعتبار بخشیدن به اسناد الکترونیک است. نکته‌ی مهمی که در این زمینه باید توجه شود این که اسناد الکترونیک که مورد تأکید این قانون و معتبر شناخته شده است اسنادی است که دارای امضای الکترونیک است. یعنی این‌طور نیست که اگر صرفاً یک سندی را ما به صورت Email فرستادیم، بگوییم این همان سند مطمئن و الکترونیک است. خوب آن هم یک دلیلی است. هر دلیلی می‌تواند به قاضی ارایه شود. می‌تواند یک کاغذ معمولی و یا یک یادداشت معمولی بدون امضاء به قاضی ارایه شود و به آن استناد شود. قاضی است که باید احراز کند این سند چقدر اعتبار دارد. یعنی هر سندی چه به صورت الکترونیک، چه به صورت غیر الکترونیک، ممکن است در مقام دادرسی، طرفین به آن استناد کنند اما قاضی است که بایستی میزان اعتبار آن را احراز کند. اما آن سندی که در این قانون گفته در حکم اسناد معتبر اسناد در مراجع قضایی و حقوقی است. (ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیک)، سندی است که دارای امضای الکترونیک است. امضای الکترونیک خودش یک فن‌آوری خاص دارد. یعنی سبب می‌شود سند واقعاً اعتبار پیدا کند. الان همان امضای الکترونیک یا دیجیتالی که معمول است با استفاده از دو کلید صورت می‌گیرد. کلید عمومی و کلید خصوصی. که این اگر به صورت دبله انجام شود، هم برای طرفی ارسال می‌شود که باید ارسال شود. جای دیگری اگر ارسال شود، کشف رمز نمی‌شود، و هم تنها شخصی که دریافت می‌کند می‌تواند این را رمزگشایی کند. یعنی هم اگر به جای اشتباه برورد فایده‌ای ندارد و هم اگر به جای اشتباه نرفت و به جای درست رفت، تنها آن شخصی که برایش ارسال شده می‌تواند با کلید خصوصی‌اش آن را رمزگشایی بکند.

خوب اگر یک سندی به‌صورت Email از یک کامپیوتر به یک کامپیوتر دیگر برود و با امضای الکترونیک رمزگذاری بشود. حد اقل از اعتبار همسانی با اسناد کاغذی برخوردار است. و شبیه آن است شما بروید یک جایی امضاءتان را در دفتر اسناد رسمی گواهی امضاء بکنید. این کار دومی بود که در ایران انجام شد. کار مهمی است اما الان در کشور ما مورد عملی ندارد چرا؟ چون ما هنوز امضای دیجیتال نداریم. زمینه‌هایش هست، برخی از سازمانها و وزارتخانه‌ها این اقدام را کردند که این تکنولوژی را در ایران بیاورند و مراحل اولیه‌اش هم انجام شد، متأسفانه با برخورد نمودن به اختلافات حقوقی متوقف ماند. یعنی ما الان در قانون تجارت الکترونیک سند الکترونیک را به رسمیت شناخته‌ایم، یعنی اعتبار آن را قبول

کرده‌ایم، اعتبار بالایی هم به آن داده‌ایم اما از زمان تصویب این قانون تاکنون ما مورد عملی برای این سند نداشته‌ایم زیرا امضای الکترونیک نداریم تا چنین سندی تولید کنیم.

کوله چرا در کشور ما قانون تجارت الکترونیک اصولاً کاربرد عملی نیافته است؟

ببینید، هر قانونی وقتی مقتضیات اجرایش باشد کاربرد عملی هم پیدا می‌کند. در مورد قانون حمایت از نرم‌افزار ۷۹، بسیار مورد ابتلاء بود، و زمانی که این قانون و آیین‌نامه اجرایی‌اش تصویب شد. برای جلوگیری از تخلفات بسیار مفید و خوب واقع شد. (تخلفات به صورت تجاری و در حد سازمانها، مؤسسات، شرکتها و وزارتخانه‌ها و الا تخلف در حد دانشجویان و دانش‌آموزان ضمن اینکه تخلف است در کل دنیا انجام می‌شود).

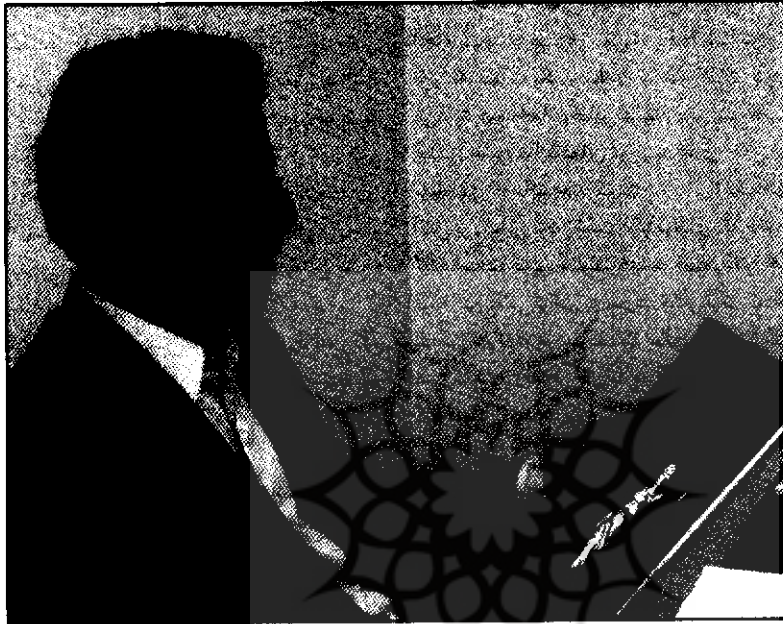
اما در مورد تجارت الکترونیک چون ما امضای الکترونیک نداریم، سند الکترونیک اصلاً فعلاً کاربرد ندارد. یعنی تا تجارت الکترونیک توسعه پیدا نکند نیاز به قانون تجارت الکترونیک هم نیست. اگر ما پرداخت‌هایمان به صورت الکترونیک توسعه پیدا بکند در آن صورت قوانین و مقررات مربوط به پول الکترونیکی هم مورد نیاز خواهد شد، بانکداری الکترونیکی ما اگر توسعه پیدا بکند. قوانین و مقررات مربوط به این نوع بانکداری هم مورد نیاز واقع خواهد شد. اگر ما کم‌کم بخواهیم اسناد را به صورت الکترونیکی و با امضای دیجیتال استفاده کنیم، خود به خود به این قانونی که تصویب شده، استناد خواهد شد. در تمام دنیا این‌طور نیست - حتی در کشورهای پیشرفته - که تمام کارهایشان را به صورت الکترونیک انجام بدهند. تجارتشان را به صورت الکترونیک انجام بدهند. امضای الکترونیک ساری و جاری و به نحو معمول باشد. خیلی از کشورهای ظاهراً پیشرفته در اروپا هم، هنوز به این درصدی که ما فکر می‌کنیم از تجارت الکترونیک و اسناد الکترونیک استفاده نمی‌کنند. اما به هر حال دارند. ما هم اگر امضای الکترونیک از لحاظ فنی و بازاری تولید و عرضه بشود. بستر قانونی‌اش آماده است و می‌شود به آن قانون استناد کرد. به هر حال آینده‌ی کشور و هر کشوری، در جهان پیوند خورده است به استفاده‌ی بیشتر از کامپیوتر و در نتیجه نیاز به قوانین ناظر به کاربرد کامپیوتر هست و خواهد بود. منتها ما یک قانونی را زودتر تصویب کردیم؛ مثل قانون تجارت الکترونیک. یک قانونی را به موقع تصویب کردیم. مثل قانون حمایت از نرم‌افزارهای کامپیوتری ۷۹.

کوله اخیراً قوه قضائیه در زمینه کاربردی کردن این قانون اقداماتی از جمله ایجاد

مجتمع عدالت انجام داده، در این زمینه توضیح بفرمایید.

بحث دیگر ما در زمینه‌ی قوانین شکلی. الان دادگستری یک مجتمع عدالتی ایجاد کرده است که کارهایشان را به صورت کامپیوتری و الکترونیک انجام می‌دهند. یعنی تقریباً سعی کرده است از کاغذ حتی الامکان استفاده نکند. دادخواست به صورت یک CD یا فلاپی داده می‌شود. به کامپیوتر می‌رود. دستگاه قضا کارهای مربوطه را بر اساس استفاده از کامپیوتر

بیشتر می‌شود و وقتی خیلی خیلی در دسر بیشتر خواهد شد که طرفین دعوا در یک کشور نباشند. باید الان طبق قانون و مقررات جاری اوراق دعوا را دادگاه بفرستند برای اداره حقوقی دادگستری، اداره حقوقی از تشکیلات وزارت خارجه استفاده کند و وزارت خارجه از تشکیلات و سفارت‌های وزارت خارجی استفاده کند تا بالاخره طبق سیستم داخلی کشور مورد نظر این اوراق دعوا به طرف دعوا در آن کشور ابلاغ شود. بحث خیلی مفصلی است که گاهی اوقات ممکن است چند سال طول بکشد و عملاً دادرسی به راحتی میسر

نمی‌شود. خوب حالا آیا ما نمی‌توانیم با تدوین قوانین و مقرراتی در این زمینه این نقطه‌ی کور را حل بکنیم بدین صورت که اگر اوراق دعوا به صورت الکترونیک و مطمئن به طرف دعوا در هر جای ایران یا دنیا ابلاغ بشود، اعتبار همین ابلاغ سنتی در قانون را داشته باشد؟ یعنی شما اگر یک امضای الکترونیک داشتید و می‌توانستید یک سندی را به صورت الکترونیک به طرف دعوا که در کشور خارجی است ابلاغ کنید و به نحو مطمئن می‌توانستیم احراز کنیم که این ایمیل برای او رفته و سند به او ابلاغ شده است. این خیلی از تشریفات را حل می‌کند. مثل این است که ما تا حالا پیاده می‌رفتیم، حالا با هوایما برویم. خوب این را الان دادگستری در نظر دارد که یک آیین دادرسی مدنی الکترونیک بنویسد. یک پیشنهاداتی هم ز ما خواستند که ما هم مسائلی را مطرح کردیم. خوب اگر ما بتوانیم از مزایا و مواهب کامپیوتر و اینترنت استفاده کنیم و نقاط کور دادرسی را برطرف کنیم، خیلی خوب است و این کار هم ان‌شاء... خواهد شد.

کوله تعامل حقوق سنتی و انفورماتیک را

ما می‌توانیم از این امکانات الکترونیک استفاده کنیم و نقاط کوری را که در دادرسی سنتی داشتیم، برطرف کنیم. مثلاً اگر ما امضای الکترونیک داشتیم و می‌توانستیم اوراق دعوا را به صورت الکترونیک ابلاغ کنیم و به نحو مطمئن اجرا کنیم که به او ابلاغ شده است. این خیلی از تشریفات را حل می‌کرد.

از عمده‌ی ابرادات قانون تجارت الکترونیک ۸۲، خلط مباحث است.

کوله

چگونه پیش‌بینی می‌کنید؟

حقوق سنتی و انفورماتیک، هیچ ناسازگاری باهم ندارند. رایانه و اینترنت یک امکانات جدیدی را در اختیار گذاشته که باید از آن استفاده کرد. این مسائل جدیدی را پیش می‌آورد که باید احکام آن را در قانون آورد. یک زمانی کشتی نبوده، بعداً کشتی اختراع شد و بالاخره قانون حمل و نقل دریایی هم به وجود آمد. یا هواپیما نبوده بعداً اختراع شد و قوانین و مقررات مربوط به حمل و نقل هوایی هم به وجود آمدند. . . . حقوق سنتی چیزی نیست جز احکامی که برای زندگی جاری لازم بوده، حالا زندگی جاری ما بعد جدیدی پیدا کرده، قواعد حقوقی که عوض نمی‌شود. مبانی حقوقی که عوض نمی‌شود. ما در حقوق، جزئیات داریم، حقوق مدنی هم داریم. مثلاً در مورد بیع چه فرقی دارد ما کامپیوتر خرید و فروش کنیم یا هواپیما یا گندم؟ البته یک ملاحظاتی تجاری اینها دارند که به‌صورت عرف و رویه در می‌آید و ممکن است در قراردادهای خرید و فروش کشتی یک‌سری چیزها را ملاحظه کنند که در خرید و فروش گندم در مقیاس کوچک نباید. اما این بدان معنا نیست که حقوق تغییر کرده است. بیع، بیع است. طرفین قرارداد، طرفین قرار دادند، مهلت تحویل مبیع، لزوم بیع و قانون حاکم و . . . سرچای خود هستند. یا مثلاً ما تا حالا کشتی، خانه و . . . اجاره می‌دادیم حالا یکی بگوید من نرم‌افزار اجاره می‌دهم. خوب چه عیبی دارد. اصل اجاره که سرچای خودش هست. اگر کسی حقوقدان قابلی باشد می‌فهمد که هیچ تراحم و تعارضی بین این دو حقوق نیست. فقط آدم باید بتواند موضوع جدید را تشخیص بدهد. احکام حقوق را مسلط بشود و بتواند در این موضوع جدید هم احکام حقوق را بیان بکند. بله اگر کسی در حقوق مسلط نباشد ظاهری خوانده باشد حقوق خوان باشد نه حقوقدان - موضوع جدید را هم خوب شناسد، یکی چیزی شنیده و خیلی هم برایش هضم نشده است. خوب این ممکن است فکر کند یک تراحمی یا تعارضی بین این دو تا هست. ولی اگر کسی به قول ما علم حقوق یا فن یا هر تعبیری که از حقوق دارید اگر مسلط باشد هر موضوع جدیدی که به او بدهید با شناخت ابعاد آن موضوع می‌تواند احکام حقوقی آن را بیان کند. مگر هر دوی این را نداند. نه حقوق را بداند و نه موضوع جدید را و یا یکی را نداند، در این صورت در کار می‌ماند.

مثلاً در همین آیین دادرسی مدنی آن نکته مهم را گفتیم چه تراحمی را بین حقوق سنتی و حقوق انفورماتیک احساس می‌کنید. ما تا حالا رایانه و اینترنت نداشتیم، سند الکترونیک، امضای الکترونیک نداشتیم. لازم بوده است اوراق دعوا را مأمور ابلاغ به‌صورت دستی ببرد و ابلاغ کند.

خوب این موارد جدید را داریم و سر در می‌آوریم. هنر ما این است که ترتیبی بدهیم تا از این مواهب در آیین دادرسی استفاده بشود.

کوله جرا قانون تجارت الکترونیک ۸۲ از قرارداد الکترونیک تعریفی به‌دست نداده است در حال که در برخی کشورها این‌گونه عمل شده است؟

قرارداد الکترونیک، مقصود روش انعقاد الکترونیک است. در قانون مدنی ما گفته، عقد واقع می‌شود به ایجاب و قبول به هر وسیله‌ای که باشد. حالا ممکن است با تلفن، فاکس و . . . انجام شود. هیچ فرقی نمی‌کند. فقط شما بتوانید آنرا به صورت یک وسیله‌ی مطمئن اثبات کنید. می‌دانید عقود اصلاً رضایی هستند و نه تشریفاتی. یعنی همین قراردادهای موجود عادی را در هر مقیاسی که باشد چند کشتی و . . . یا یک قلم اصل بر رضایی بودن است مگر مواردی که قانون گفته است کتبی باشد. خُب ما همین الان هر قراردادی را می‌توانیم به‌صورت الکترونیک انجام بدهیم، حتی اگر به‌صورت سند مطمئن الکترونیک هم نباشد ولی به هر حال به وسیله‌ای بشود اثبات کرد مشکلی نیست. ولی اگر با امضای الکترونیک باشد اثبات آن راحت است. بنابراین بحث اثبات است. قرارداد را می‌شود به هر شکل منعقد کرد مگر مواردی که قانون استثناء کرده است. حالا اگر قرارداد به‌صورت الکترونیک باشد آن هم معتبر است، منتها اگر به‌صورت سند الکترونیک باشد بهتر قابل اثبات است.

کوله آیا لزوم وجود امضای الکترونیک برای سند الکترونیک مطمئن تشریفاتی بودن قراردادهای الکترونیک (به‌معنای خاص) نیست؟

این فقط در حد اثبات است. یعنی اگر نتوانست با امضای الکترونیک و اسناد الکترونیک اثبات کند ولی با سایر دلایل اثبات کرد مشکلی نیست. این قانون نگفته بیع باید به‌صورت الکترونیک و سند الکترونیک باشد ولی اگر با امضای الکترونیک باشد بهتر قابل اثبات است. قانون تجارت الکترونیک می‌گوید: «هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد داده پیام در حکم نوشته است». (ماده ۶ قانون تجارت الکترونیک) هیچ جا نگفته بیع باید به‌صورت داده پیام انجام شود.

کوله یک نکته در ذهن دانشجویان حقوق در مورد قانون تجارت الکترونیک ۸۲، سختی عبارات آن است. دلیل این مسأله با توجه به این که شما در مراحل از تدوین این قانون نقش داشتید چیست؟

عرض کردم این قانون بیشتر ترجمه‌ی مقررات بین‌المللی است، و این به صورت اصلاح شده با انشای خودمان نیست. بیشتر ترجمه است. ما فقط در مرحله‌ی بررسی بودیم و در مرحله‌ی تدوین و ترجمه ما نبودیم. و برخی مسائل را ما ایراد کردیم و تا جاهایی هم اصلاح شد. ما در جاهایی ایراداتی فعلاً داریم. ولی الان تصویب شده و نکته‌ی مهم آن اعتبار بخشی به صورت صریح و شفاف به اسناد الکترونیک است. ضمن این که اگر این قانون هم نبود نمی‌توانستیم بگوییم معتبر نیست. زیرا در قانون مدنی و ادله اثبات ماده‌ای نداریم که بگوید چنین اسنادی معتبر نیستند. طبق قوانین فعلی هم اینها معتبر بودند. ولی به خاطر تأسی به سایر کشورها این را نوشتند. از این لحاظ خوب است. ما به سایر مسائل کاری نداریم.

کوله ایرادات زیادی به این قانون گرفته می‌شود، شما عمده ایراد آن را چه می‌دانید؟

از ایرادات این قانون خلط مباحث است. عمده‌اش این است. ما پیشنهاد هم کردیم. کاش فقط می‌پرداخت به اعتبار اسناد الکترونیک و امضای دیجیتال و در مورد سایر مسائل چیزی نمی‌گفت. مثلاً اگر بحث گمرک داریم خود قانون گمرکی یکی دو تا ماده اگر نیاز بود می‌آورد. یا در مورد مصرف‌کننده وزارت بازرگانی یا قانون دارد یا قانون می‌نویسد، یکی دو تا ماده آبیانه پیش‌بینی می‌کرد و می‌آورد و به‌طور کلی هر سازمان یا وزارتخانه‌ای در حوزه صلاحیت خودش اگر موادی را نیاز می‌دید پیشنهاد می‌کرد. به‌نظر من ما اصلاً نباید وارد این مقولات می‌شدیم. ما در بحث تجارت الکترونیک صرفاً به اسنادی که به‌صورت الکترونیک تولید می‌شود. اکتفا می‌کردیم و عرض کردم خیلی از کشورها این را به صورت چند تا ماده در قوانین فعلی آورده‌اند. اگر این‌طوری کردیم بهتر بود. ولی به هر حال وزارت بازرگانی صلاح دیدند این لایحه به‌صورت مستقل تهیه شود و به مجلس رفت و مجلس طبق رویه‌ی معمول تصویب کرد. ولی از نظر علمی و منطقی بهتر بود مسائل اجرایی را این قانون متعرض نمی‌شد و آن‌ها را به ادارات و وزارتخانه‌های ذیربط وا می‌نهاد.

کوله از شما بخاطر وقتی که در اختیار نشریه گواه قرار دادید تشکر می‌کنیم.

من هم از شما سپاسگذارم و امیدوارم موفق باشید.